

ÇOCUKLAR İÇİN DURUMLUK - SÜREKLİ KAYGI ENVANTERİNİN İLKOKUL VE ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNE UYGULANMASI

Belma Öy*, Ruhan İlgen**, Aydan Ekmekçi**,
Münire Türkmen**, Nuray Yılmaz**, Nuray Başoğlu**

ÖZET

Çocuklarda durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini ölçmek amacıyla Çocuklar için Durumluk - Sürekli Kaygı Envanteri (ÇDSKE) 4. - 8. sınıflarda okuyan 180 öğrenciye uygulanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin durumluk kaygısı ilkökul öğrencilerinden yüksektir. Sürekli kaygı açısından okul farkı gösterilememiştir. Cinsiyet açısından incelendiğinde, durumluk kaygıda cinsiyet farkı saptanmazken, kız öğrencilerin sürekli kaygısı erkeklerden daha yüksek bulunmuştur. ÇDSKE'ne göre öğrencilerin % 30'unda orta şiddette durumluk kaygı belirtileri, % 50'sinde ise orta şiddette sürekli kaygı belirtileri gözlenmiştir. Çalışmanın sonucunda öğrencilerde kaygı belirtilerinin oldukça sık görüldüğü, kız öğrencilerin sürekli kaygı düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu ve bu farkın yaşla ortaya çıktığı kanısına varılmıştır.

Anahtar sözcükler : Kaygı, çocuk.

SUMMARY : AN APPLICATION OF STAIT - TRAIT ANXIETY INVENTORY FOR CHILDREN IN ELEMENTARY AND JUNIOR - HIGH SCHOOL STUDENTS

Stait - Trait Anxiety Inventory for Children (STAIC) is applied to 180 students in 4th to 8th grades in order to measure stait and trait anxiety among children. Stait anxiety of junior - high school students is higher than elementary school students. There is no difference in trait anxiety according to school. Trait anxiety of girls is higher than boys but there is no sex difference in state anxiety. Thirty percent of students show state anxiety symptoms of moderate severity and fifty percent show trait anxiety symptoms of moderate severity according to STAIC. As the result of the study it is concluded that anxiety symptoms are seen quite often among students, trait anxiety levels of girls is higher than boys and this difference becomes apparent with age.

Key words : Anxiety, child.

GİRİŞ

Çocuk ve ergenlerde çeşitli korku ve kaygıların sık yaşandığı bilinmektedir. Amerikan Psikiyatri Birliği'nin sınıflandırması olan DSM III'ün (APA 1980) yayınlanmasından önce, kaygının çeşitli ruhsal bozuklukların bir parçası olduğu kabul edilirdi (Keller ve ark. 1992). Çocuk ve ergenlerde görülen kaygı bozukluklarının tipleri, ilk kez DSM III'de kesin bir biçimde tanımlanmış ve her bir kaygı bozukluğu için tanı ölçütleri belirlenmiştir.

Son yıllarda hem klinik (Last ve ark. 1987a, 1987b) hem epidemiyolojik çalışmalarda (Anderson ve ark. 1987, Kashani ve Orvaschel 1988, 1990, Mc Gee ve ark. 1990) kaygı bozukluklarının çocuk ve ergenlerde en sık görülen ruhsal bozukluk olduğunun anlaşılmasıyla kaygı bozukluklarına duyulan ilgi artmıştır.

Çocuk ve ergenlerde kaygı belirtilerini inceleyen epidemiyolojik çalışmalar gözden geçirildiğinde, kızlarda % 27 - 50, erkeklerde % 8 - 36 ora-

nında kaygı belirtilerine rastlandığı görülmektedir (Kashani ve Orvaschel 1988). Epidemiyolojik çalışmalarda çocuk ve ergenlerde kaygı bozukluklarının sıklığı % 9 ile % 21 arasında değişmektedir (Bird ve ark. 1988, Costello ve ark. 1988, Kashani ve Orvaschel 1988, 1990, Mc Gee ve ark. 1990, Keller ve ark. 1992).

Yapılan araştırmalar gelişim dönemine göre ortaya çıkan korku ve kaygı belirtileri ile kaygı bozuklukları türünün değiştiğini doğrulamaktadır. On iki yaşından küçük çocuklarda en sık ayrılık kaygısı bozukluğu görülürken, (Kashani ve Orvaschel 1990, Anderson ve ark. 1987), daha büyük çocuk ve ergenlerde en sık rastlanan, aşırı kaygı duyma bozukluğudur (Kashani ve Orvaschel 1988, 1990, Keller ve ark. 1992). Panik bozukluğu çoğu zaman puberte sonrasında başlamaktadır (Bernstein ve Borchardt 1991). Ayrılık kaygısı bozukluğu (AKB) olan çocuklarda yaş arttıkça, AKB belirtilerinin sayısı azalırken (Francis ve ark. 1987), aşırı kaygı duyma bozukluğunda (AKDB) yaş arttıkça AKDB belirtilerinin sayısı ve ağırlığı fazlaşmaktadır (Strauss ve ark. 1988, Mc Gee ve ark. 1990).

* Doç. Dr., Dr. Sami Ulus Çocuk Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi Kl., Ankara.

** Psk., Dr. Sami Ulus Çocuk Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi Kl., Ankara.

Bebek ve küçük çocuklarda gürültü ve anneden ayrılma korkusu sıktır. İki – üç yaşlarındaki çocuklar hayali yaratıklar ve çeşitli hayvanlardan korkarlar. Dört yaşından itibaren karanlık korkusu belirginleşir. Beşinci – altıncı yaşta sosyal kaygılar ortaya çıkar. Altıncı yaştan ergenliğe kadar korku ve kaygılar pek değişmeden devam eder. Bu yaş grubunda kaza ve doğal olaylardan korkma; eleştirilme, alay edilme, başarılı olamama şeklindeki sosyal kaygılar en sık görülen korku ve kaygı belirtilerdir. Ergenlikte ahlak, din ve cinsellikle ilgili kaygılar giderek önem kazanırken, sosyal kaygılar da sürmektedir (Ollendick ve ark. 1985). Çocukluktan ergenliğe doğru genel olarak korkular azalırken (Ollendick ve ark. 1985, 1989, Erol ve ark. 1990), kaygı belirtileri artar (Strauss ve ark. 1988, Bowen ve ark. 1990, Mc Gee ve ark. 1990, Özusta 1993).

Hem klinik (Last ve ark. 1987a, 1987b), hem epidemiyolojik çalışmalarda (Mc Gee ve ark. 1990, Kashani ve Orvaschel 1990) bir tip kaygı bozukluğu varsa sıklıkla diğer tip kaygı bozukluklarının da eşlik ettiği gözlenmiştir. Kashani ve Orvaschel (1990) aynı hastada birden fazla kaygı bozukluğunun eş zamanlı bulunmasının nedenlerini, bir tip kaygı bozukluğunun diğer tipler için risk etkeni oluşturabileceğine, değişik tip kaygı bozukluklarının aynı etyolojiye sahip olabileceğine ya da değişik tip kaygı bozukluklarında benzer belirtiler görülmesi sonucu hastaların birden fazla tanı alabileceğine bağlamışlardır.

Yapılan çalışmaların pek çoğu hem korku ve kaygı belirtilerinin hem de kaygı bozukluklarının kızlarda erkeklerden daha sık görüldüğüne işaret etmektedir (Kashani ve Orvaschel 1988, 1990, Bernstein ve ark. 1989, Ollendick ve ark.

1989, Bell – Dolan ve ark. 1990, Francis ve ark. 1992, Erol ve ark. 1990, Özusta 1993).

Bu çalışmada çocuklarda durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini ölçmek ve kaygı belirtilerinin dağılımını incelemek amaçlanmıştır.

ARAÇ VE YÖNTEM

Çocuklarda durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini ölçmek ve kaygı belirtilerinin dağılımını incelemek amacıyla Ankara'nın Telsizler semtindeki bir ilkokulun 4. ve 5. sınıflarında ve aynı semtteki bir ortaokulun 6., 7. ve 8. sınıflarında okuyan 180 öğrenciye Çocuklar için Durumluk – Sürekli Kaygı Envanteri uygulanmıştır.

Çocuklar için Durumluk – Sürekli Kaygı Envanteri (ÇDSKE) Spielberg (1973) tarafından geliştirilen, durumluk ve sürekli kaygıyı ölçen, yirmişer maddelik iki alt ölçekten oluşan bir öz bildirim ölçeğidir. Ülkemizde geçerlik ve güvenilirlik çalışması Özusta (1993) tarafından yapılmıştır. Her ne kadar ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması 9–12 yaş çocuklarında yapıldıysa da, 12 yaşından büyük çocukların erişkin kaygı ölçeğini anlamakta güçlük çekmeleri nedeniyle 17 yaşa kadar kullanılmaktadır (Hoehn – Saric ve ark. 1987, Strauss ve ark. 1988, Öy ve ark. 1994).

Araştırmanın istatistiksel analizleri SPSS/PC paket programı kullanılarak yapılmıştır.

BULGULAR

Okul ve sınıfa göre cinsiyet dağılımı Tablo 1'de görülmektedir. Deneklerin % 49'u kız, % 51'i erkektir. % 37'si ilkokul, % 63'ü ortaokul öğrencisidir.

Tablo 1 : Okul ve Sınıfa göre Cinsiyet Dağılımı

Okul	Sınıf	Kız		Erkek		Toplam	
		s	%	s	%	s	%
İlkokul	4.	21	60.0	14	40.4	35	19.4
	5.	13	40.6	19	59.4	32	17.8
Toplam İlkokul		34	50.7	33	49.3	67	37.2
Ortaokul	6.	13	37.1	22	62.9	35	19.4
	7.	17	42.5	23	57.5	40	22.2
	8.	25	65.8	13	34.2	38	21.1
	Toplam Ortaokul		55	48.7	58	51.3	113
Toplam öğrenci		89	49.4	91	50.6	180	100.0

Tablo 2 : Sınıflara göre Kaygı Puan Ortalamaları ve F Değerleri

Kaygı	4. sınıf		5. sınıf		6. sınıf		7. sınıf		8. sınıf		F
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Durumluk	29.03	7.32	28.91	6.68	32.83	8.71	31.40	7.63	32.68	5.57	2.41
Sürekli	36.17	6.66	36.25	6.10	38.14	7.82	36.13	7.16	36.16	6.87	0.57

*p > 0.05

Sınıflar arasında durumluk ve sürekli kaygı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterilememiştir (Tablo 2).

Tablo 3 incelendiğinde, sürekli kaygıda okul farkı saptanmadığı halde (p > 0.05), ortaokul öğrencilerinin durumluk kaygısının ilkökullü öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir (p < 0.01).

Tablo 3 : Okula göre Kaygı Puan Ortalamaları ve t Değerleri

Kaygı	İlkokul		Ortaokul		t
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Durumluk	29.97	6.97	32.27	7.35	-2.97*
Sürekli	36.21	6.35	36.76	7.32	-0.52

*p < 0.01

Kız öğrencilerin sürekli kaygısı erkeklerden daha yüksekken (p < 0.05), durumluk kaygıda cinsiyet farkı saptanmamıştır. (Tablo 4).

Tablo 4 : Okula göre Kaygı Puan Ortalamaları ve t Değerleri

Kaygı	Kız		Erkek		t
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Durumluk	31.47	7.75	30.63	6.99	0.77
Sürekli	37.69	7.83	35.45	5.75	2.18*

*p < 0.05

Okullarda cinsiyete göre kaygı puan ortalamalarını incelendiğinde (Tablo 5), ilkökulda hem durumluk hem sürekli kaygıda cinsiyet farkı görülmezken (p > 0.05), ortaokulda kızların sürekli kaygısı erkeklerden daha yüksektir (p < 0.01).

Tablo 5 : Okullarda Cinsiyete göre Kaygı Puan Ortalamaları ve t Değerleri

Kaygı	Okul	Kız		Erkek		t
		\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Durumluk	İlkokul	28.03	6.42	29.94	7.47	-1.12
	Ortaokul	33.60	7.78	31.02	6.74	1.89
Sürekli	İlkokul	35.77	6.55	36.67	6.20	-0.58
	Ortaokul	38.87	8.36	34.76	5.41	3.09*

*p < 0.01

Sınıflarda cinsiyete göre kaygı puan ortalamalarını incelendiğinde (Tablo 6), 4.-7. sınıflarda hem durumluk hem sürekli kaygıda cinsiyet farkı görülmezken (p > 0.05), ortaokulda kızların sürekli kaygısı erkeklerden daha yüksektir (p < 0.01).

Tablo 6 : Sınıflarda Cinsiyete göre Kaygı Puan Ortalamaları ve t Değerleri

Kaygı	Sınıf	Kız		Erkek		t
		\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Durumluk	4.	29.05	6.02	29.00	9.19	0.02
	5.	26.38	6.94	30.63	6.09	-1.83
	6.	34.54	10.47	31.82	7.57	0.89
	7.	33.12	9.15	30.13	6.20	1.23
Sürekli	8.	33.40	4.99	31.23	6.50	1.07
	4.	35.29	6.27	37.50	7.23	-0.96
	5.	36.54	7.16	36.05	5.45	0.22
	6.	41.38	9.60	36.23	5.99	1.75
Sürekli	7.	37.71	9.21	34.96	5.08	1.11
	8.	38.36	7.06	31.92	4.03	3.57*

*p < 0.01

Kaygıda cinsiyete göre okul farkı araştırıldığında (Tablo 7), ortaokula giden kız öğrencilerin durumluk kaygısının ilkökula giden kızlardan daha yüksek olduğu görülmüştür (p < 0.01).

Tablo 7 : Sınıflarda Cinsiyete göre Kaygı Puan Ortalamaları ve t Değerleri

Kaygı	Sınıf	İlkokul		Ortaokul		t
		\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Durumluk	Kız	28.03	6.42	33.60	7.78	-3.50*
	Erkek	29.94	7.47	31.02	6.74	-0.71
Sürekli	Kız	35.76	6.55	38.87	8.36	-1.95
	Erkek	36.67	6.20	34.76	5.41	1.53

*p < 0.01

Tablo 8 : Cinsiyete göre Sınıflarda Kaygı Puan Ortalamaları ve F Değerleri

Kaygı		4. sınıf		5. sınıf		6. sınıf		7. sınıf		8. sınıf		F
		\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	X	SS	
Durumluk	Kız	29.05	6.02	26.39	6.94	34.54	10.47	33.12	9.15	33.44	4.99	3.34*
	Erkek	29.00	9.19	30.63	6.09	31.82	7.57	30.13	6.20	31.23	6.50	0.39
Sürekli	Kız	35.29	6.27	36.54	7.16	41.39	9.60	37.71	9.21	38.26	7.06	1.3
	Erkek	37.50	7.23	36.05	5.45	36.23	5.99	34.96	5.08	31.92	4.03	1.94

*p < 0.05

Kaygıda cinsiyete göre sınıf farkı incelendiğinde (Tablo 8), erkek öğrencilerde hem durumluk hem sürekli kaygıda sınıflar arası fark bulunmazken ($p > 0.05$), kız öğrencilerde durumluk kaygıda sınıflar arası fark saptanmıştır. Tukey HSD testi ile sınıflar arasındaki farkın kaynağı araştırıldığında, 6. ve 8. sınıflardaki kız öğrencilerin durumluk kaygısının 5. sınıftaki kızlardan yüksek olduğu anlaşılmıştır ($p < 0.05$).

Çocuklar için Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinde her bir maddeden 1 puan alma, o maddenin ölçtüğü kaygı belirtisinin olmadığını ya da hafif olduğunu, 2 puan alma orta derecede kaygı belirtisini, 3 puan alma ise ağır derecede kaygı belirtisini göstermektedir.

Bu çalışmada ÇDKE'nde 1 puan alma oranı ortalama % 57.08, 2 puan alma oranı % 30.56, 3 puan alma oranı % 12.36 bulunmuştur. ÇSKE'nde öğrencilerin ortalama % 34.56'sı 1 puan, % 48.31'i 2 puan ve % 17.14'ü 3 puan almışlardır.

TARTIŞMA

Yurt içi ve yurt dışı yapılan çeşitli çalışmalarda kız çocuklarında korku ve kaygı belirtilerine erkeklerden daha sık rastlandığı gözlenmiştir (Ollendick ve ark. 1989, Bernstein ve ark. 1989, Kashani ve Orvaschel 1990, Francis ve ark. 1992, Erol ve ark. 1990, Özusta 1993). Bu çalışmanın bulguları da genel olarak benzer doğrultudadır. Durumluk kaygıda cinsiyet farkı gösterilemediği halde, kız öğrencilerin sürekli kaygısı erkeklerden daha yüksek bulunmuştur.

Durumluk kaygı bireyin ölçüğü doldurduğu anda duyduğu kaygı düzeyini, sürekli kaygı bireyin genel olarak yaşadığı olaylar karşısında duyduğu kaygı düzeyini gösterir. Çoğu zaman sürekli kaygı düzeyi yüksek olan bireylerin durumluk kaygısı da yüksektir (Spielberger 1973).

Sürekli kaygıda olduğu gibi kız öğrencilerin durumluk kaygısının da erkeklerden yüksek çıkması beklenirken, istatistiksel olarak fark gösterilememesi, genel bir bulgudan çok bu çalışmaya özgü bulunabilir. Öğrencilerin alışkın oldukları sınıf ortamında ölçüğü doldurmaları, kaygı verici bir durum olarak algılanmamış ve durumluk kaygıda artışı engellemiş olabilir. Ülkemizde yapılan bir başka çalışmada (Özusta 1993) kız öğrencilerin hem durumluk hem sürekli kaygı düzeyleri erkeklerden daha yüksek bulunmuştur. Bu nokta daha geniş kapsamlı araştırmalarla kesinlik kazanabilir.

Yaşla cinsiyet farkının ilişkisi incelendiğinde, ilkokulda hem durumluk hem sürekli kaygıda cinsiyet farkı saptanmadığı halde, ortaokulda kız öğrencilerin sürekli kaygısı erkeklerden yüksektir. 4. - 7. sınıflarda, sınıf içinde cinsiyet farkı gösterilememiş ancak 3. sınıftaki kızların sürekli kaygısı erkeklerden yüksek bulunmuştur. Bu bulgular depresyonda olduğu gibi, kaygıda da cinsiyet farkının yaşla ortaya çıktığını düşündürmekte ise de, yayınlarda bu özellikle ilgili bir bulguya rastlanmamıştır.

Korku ve kaygı belirtilerinin kızlarda erkeklerden sık görülmesinin nedenini, kız çocukların duygularını erkeklere göre daha rahat dışa vurabilmelerine, erkek çocukların ise duygularını belli etmelerinin toplumda hoş karşılanmamasına bağlayan yazarlar bulunmaktadır (Ollendick ve ark. 1985, Auchter 1990). Bu özellik cinsel kimliğin giderek önem kazandığı çocukluğun son yıllarından itibaren kaygıda cinsiyet farkının ortaya çıkmasında rol oynayabilir.

Çeşitli çalışmalarda büyük çocuk ve ergenlerde küçük çocuklara göre daha fazla sayıda kaygı belirtisi bulunduğu gözlenmiştir (Strauss ve ark. 1988, Bowen ve ark. 1990, Mc Gee ve ark. 1990, Özusta 1993). Bazı araştırmacılar bunun nedenini bilişsel gelişmeye bağlamışlar ve büyük çocuklarla ergenlerin küçüklerden daha fazla

kaygı duyduklarını, duygularının daha farkında olduklarını ve daha iyi ifade edebildiklerini, bu özelliklerden ötürü bu yaş grubunda kaygı belirtilerinin daha sık görüldüğünü öne sürmüşlerdir (Strauss ve ark. 1988).

Kaygı belirtilerinin yaşla artması, bu çalışmada kısmen doğrulanmıştır. Sürekli kaygıda fark bulunmadığı halde, ortaokul öğrencilerinin durumluk kaygısı ilkokul öğrencilerinden yüksektir. Ancak genel kaygı düzeyini gösteren sürekli kaygının ortaokul öğrencilerinde ilkokul öğrencilerinden yüksek çıkması beklenirken, fark bulunmamasının nedeni açıklanamamıştır.

Kaygı düzeyleri üzerine yaşın etkisi kız ve erkeklerde ayrı ayrı incelendiğinde, erkeklerde hem durumluk kaygıda hem sürekli kaygıda fark bulunmadığı halde, ortaokula giden kızların durumluk kaygısı ilkokula giden kızlardan, 6. ve 8. sınıflardaki kızların durumluk kaygısı 5. sınıftaki kızlardan yüksek bulunmuştur. Bu bulgular kızlarda durumluk kaygının yaşla fazlaştığını düşündürmektedir.

ÇDSKE'ne göre kaygı belirtilerinin sıklığına bakıldığında, öğrencilerin % 31'inde orta derecede durumluk kaygı, % 48'inde orta derecede sürekli kaygı, % 12'sinde ağır derecede durumluk kaygı ve % 17'sinde ağır derecede sürekli kaygı belirtisi bulunmuştur. Bu sonuç kaygı belirtilerinin çocuk ve ergenlerde sık görüldüğünü saptayan çalışmaların sonuçlarıyla uyumludur (Anderson ve ark. 1987, Kashani ve Orvaschel 1988, 1990. Mc Gee ve ark. 1990).

Sürekli kaygı ölçeğinde ağır kaygı belirtisi gösteren üç puanın en fazla alındığı maddeler kalp çarpıntısı, ana baba için kaygı duyma ve başkalarının kendisiyle ilgili düşüncelerinden endişelenmedir. Çeşitli çalışmalarda çocuk ve ergenlerde kaygıya bağlı somatik yakınmaların, kendine ve sevdiklerine zarar geleceği korkusunun, geleceğe ait endişenin, başarılı olamama, eleştirilme, topluluk önünde konuşamama şeklindeki sosyal kaygıların en sık görülen kaygı belirtileri olduğu bulunmuştur (Bell - Dolan ve ark. 1990, Kashani ve Orvaschel 1990, Auchter 1990, Keller ve ark. 1992).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonucunda öğrencilerde kaygı belirtilerinin oldukça sık görüldüğü, kızların sürekli kaygı düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu ve bu farkın yaşla ortaya çıktığı kanısına varılmıştır.

Çeşitli araştırmacılar tarafından çocukluk döneminde görülen kaygı bozukluklarının erişkin kaygı bozukluklarının öncüsü olduğu ileri sürülmektedir (Raskin ve ark. 1982, Gittelman ve Klein 1984, Zitrin ve Ross 1988, Ayuso ve ark. 1989). Bu özellik dikkate alındığında, çocukluk ve ergenlikte görülen kaygı bozukluklarının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Yurt dışında olduğu gibi ülkemizde de çocuk ve ergenlerde kaygı bozukluklarına duyulan ilgi son yıllarda artmış ve bu konuda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Gökler 1988, Çuhadaroglu 1993, Özusta 1993, Öy ve ark. 1994).

Çocuk ve ergenlerdeki kaygı belirtileri ve kaygı bozuklukları ile ilgili hem kliniklerde hem toplumda yapılacak geniş kapsamlı, ayrıntılı çalışmaların, bu önemli ruh sağlığı sorununun tanınması, önlenmesi ve tedavisinde yararlı olacağı açıktır.

KAYNAKLAR

American Psychiatric Association (1980) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Third Edition)*. Washington DC, American Psychiatric Association.

Anderson JC, Williams S, Mc Gee R ve ark. (1987) DSM III disorders in preadolescent children. *Arch Gen Psychiatry*, 44 : 69-76.

Auchter U (1990) Anxiety in children. *Acta Paedopsychiatrica*, 53 : 78-88.

Ayuso JL, Alfonso S, Rivera A (1989) Childhood separation anxiety and panic disorder. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*, 13 : 665-671.

Bell-Dolan DJ, Last CG, Strauss CC (1990) Symptoms of anxiety disorders in normal children. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 29 : 759-765.

Bernstein GA, Garfinkel BD, Hoberman HM (1989) Self-Reported anxiety in adolescents. *Am J Psychiatry*, 146 : 384-386.

Bernstein GA, Borchardt CM (1991) Anxiety disorders of childhood and adolescence. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 30 : 519-532.

Bird HR, Ganino G, Rubio - Stipek M ve ark. (1988) Estimates of the prevalence of childhood maladjustment in a community survey in Puerto Rico. *Arch Gen Psychiatry*, 45 : 1120 - 1126.

Bowen RC, Offord DR, Boyle MH (1990) The prevalence of overanxious disorder and separation anxiety disorder : Results from the Ontario Child Health Study. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 29 : 753 - 758.

- Costello AJ, Edelbrock C, Burns BJ ve ark. (1988) Psychiatric disorders in pediatric primary care. *Arch Gen Psychiatry*, 45 : 1107-1116.
- Çuhadaroğlu F (1993) Adölesanlarda depresyon ve anksiyetin birlikte görülmesi : Bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 4 : 189-194.
- Erol N, Şahin N, Özcebe H (1990) Çocukluk korkuları : Korku Tarama Ölçeği'nin psikometrik özellikleri ve geçeköndü kesimine ilişkin norm çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1 : 31-38.
- Francis G, Last CG, Strauss CC (1987) Expression of separation anxiety disorder : The roles of age and gender. *Child Psychiatry Hum Develop*, 18 : 82-89.
- Francis G, Last CG, Strauss CC (1992) Avoidant disorder and social phobia in children and adolescents. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 31 : 1086-1089.
- Gittelman R, Klein DF (1984) Relationship between separation anxiety and panic and agoraphobic disorders. *Psychopathology*, 17 : 56-65.
- Gökler B (1988) Çocukluk depresyonunun tanınal geçekliliği üzerine bir çalışma. *Ankara Tıp Bülteni*, 10 : 33-44.
- Hoehn - Saric E, Matsami M, Wiegard D (1987) Measurement of anxiety in children and adolescents using semistructured interviews. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 26 : 541-545.
- Kashani JH, Orvasches H (1988) Anxiety disorders in mid - adolescence : a community sample. *Am J Psychiatry*, (45) : 960 - 964
- Kashani JH, Orvaschel H (1990) A community study of anxiety in children and adolescents. *Am J Psychiatry*, 145 : 960 - 964.
- Keller MB, Lavori PW, Wunder J ve ark. (1992) Chronic course of anxiety disorders in children and adolescents. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 31 : 595-599.
- Last CG, Strauss CC, Francis G (1987a) Comorbidity among childhood anxiety disorders. *J Nerv Ment Dis*, 175 : 726-730.
- Last CG, Hersen M, Kazdin AE ve ark. (1987b) Comparison of DSM III separation anxiety and overanxious disorders. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 26 : 527 - 531.
- Mc Gee R, Feehan M, Williams S ve ark. (1990) DSM III disorders in a large sample of adolescents. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 29 : 611-619.
- Ollendick TH, Matson JL, Helsel WJ (1985) Fears in children and adolescents : Normative data. *Behav Res Ther*, 23 : 465-467.
- Ollendick TH, King NJ, Frary RB (1989) Fears in children and adolescents : Reliability and generalizability across gender, age, and nationality. *Behav Res Ther*, 27 : 19-26.
- Öy B, Başoğlu N, Türkmen M ve ark. (1994) Sağlıklı ve çocuk ruh sağlığı kliniğine başvuran çocuklarda depresyon ve kaygı ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 1 : 13-17.
- Özusta Ş (1993) Çocuklar için Durumluk - Sürekli Kaygı Envanterinin uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Ankara.
- Raskin M, Peeke HVS, Dickman W ve ark. (1982) Panic and generalized anxiety disorders : Developmental antecedents and precipitants. *Arch Gen Psychiatry* 39 : 687-689.
- Spielberger CD (1973) Preliminary Manual for the State - Trait Anxiety Inventory for Children. Palo Alto : Consulting Psychologists Press.
- Strauss CC, Lease CA, Last CG ve ark (1988) Overanxious disorder. *J Abnorm Child Psychol*, 16 : 433-443.
- Zitrin CM, Ross DC (1988) Early separation anxiety and adult agoraphobia. *J Nerv Ment Dis*, 176 : 621-625.